

Szczecin , dn. 08 stycznia 2019 r.

Dr hab. Małgorzata Porada - Rochoń, prof. US
Zakład Analiz Biznesowych
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

pracy doktorskiej Pani mgr Joanny Żurakowskiej-Sawy

pt. „Efektywność ekonomiczna przedsiębiorstw przemysłowych w zależności od fazy cyklu życia”

Ocena wyboru tematu rozprawy

W przedstawionej do oceny dysertacji podjęto istotną problematykę efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw, w tym określenia związków pomiędzy poziomem efektywności ekonomicznej a fazą cyklu życia przedsiębiorstwa. Biorąc pod uwagę fakt, że dążenie do efektywności ekonomicznej jest jednym z głównych celów przedsiębiorstwa, oraz fakt trudności jej osiągnięcia, ale przede wszystkim właściwego jej pomiaru, podjęta problematyka jest cenna tak dla teorii jak i empirii. Można zakładać, że znaczenie badań z tego zakresu będzie rosło, przede wszystkim w aspekcie dynamicznie zmieniającego się otoczenia, jak również podlegających przemianom modeli biznesowych i konieczności pomiaru ich wyników.

Przedstawiona do recenzji dysertacja, ze względu na dokonaną analizę zagadnień związanych z efektywnością ekonomiczną oraz cyklem życia przedsiębiorstwa, posiada walory poznawcze i w efekcie prezentuje zadawalający poziom merytoryczny. Podjęcie zatem tej trudnej, ale bardzo ważnej problematyki, jako przedmiotu badań w rozprawie doktorskiej jest w pełni uzasadnione względami poznawczymi i aplikacyjnymi.

Ocena formalna pracy

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, podsumowania i wniosków, literatury, spisu, tabel, rysunków oraz aneksu. Praca obejmuje 299 strony. Na podkreślenie zasługuje to, że Autorka dokonała bogatego pod względem ilościowym, przeglądu literatury (347 pozycje obejmujące zarówno krajowe jak i obcojęzyczne, a dodatkowo 4 źródła prawne). Autorka sprawnie powołuje się na poszczególne pozycje. Dysertacja zawiera 90 tabel, 11 rysunków, 24 załączniki. Załączniki stanowią: przeprowadzone obliczenia oraz kwestionariusz ankiety będące wartością samą w sobie oraz są dowodem na dbałość o realizowany proces badawczy.

Generalnie struktura pracy jest poprawna, podporządkowana celowi głównemu pracy oraz celom szczegółowym, które w sposób właściwy uporządkowują rozważania zawarte w dysertacji. Trzy pierwsze rozdziały mają charakter opisowy bądź opisowo - analityczny, dwa kolejne - empiryczny. W mojej ocenie nie zostały zachowane proporcje objętościowe poszczególnych rozdziałów, jak i ilości podpunktów w poszczególnych rozdziałach, co częściowo tylko można tłumaczyć specyfiką podejmowanej problematyki badawczej.

Przedstawiona do recenzji dysertacja została przygotowana stosunkowo starannie pod względem językowym. Nieliczne błędy językowe, w tym tzw. literówki i „niezręczności” językowe nie umniejszają ocenie pracy.

Ocena założeń badawczych (cel, hipotezy, metody badawcze)

Podjęte przez mgr Joannę Żurakowską - Sawę badania po pierwsze dotyczyły 21-24 podmiotów, w zależności od poddanego analizie roku w okresie badawczym, zaliczanych do sektorów przemysłowych według klasyfikacji GPW (jakkolwiek różniących się specyfiką działalności), od 1999 roku do 2012 roku. Do przedmiotowego badania wykorzystano sprawozdania finansowe. Po drugie w zakresie pozyskania opinii przedsiębiorców, przeprowadzono wywiad kierowany za pomocą kwestionariusza ankiety, który obejmował całą populację spółek, uzyskując materiał empiryczny z 66,7% badanych. Niestety, nie jest jasne jaka jest to liczba, czy chodzi o 24 spółki czy więcej?

Nie mniej jednak, zgromadzony materiał badawczy uważam za wystarczający do realizacji celu pracy. W mojej ocenie wybór okresu badania mógł zostać pogłębiony o kilka kolejnych lat, nie mniej jednak Doktorantka w tym zakresie uzasadniła dobór próby w sposób właściwy.

We rozdziale pierwszym „**Zagadnienia wstępne**”, Autorka uzasadniła wybór tematu, sformułowała cel badań i hipotezy badawcze oraz zaprezentowała metody badawcze.

Za główny cel badań przyjęto „określenie efektywności ekonomicznej w fazach cyklu życia przedsiębiorstw z sektorów przemysłu, notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych ” (s.9). Tak zdefiniowany cel główny oceniam jako prawidłowo sformułowany, z jedną tylko uwagą, że zapewne chodzi o „poziom” efektywności ekonomicznej. Powyższemu celowi głównemu zostały przyporządkowane cele szczegółowe, które właściwie dookreślają cel główny.

W ramach realizacji celu głównego Autorka przyjęła cztery hipotezy (s. 10):

1. Poziom efektywności ekonomicznej zależy w każdej fazie cyklu życia przedsiębiorstw głównie od czynników wewnętrznych, natomiast znaczenie zewnętrznych jest mniejsze.
2. Poziom efektywności ekonomicznej spółek przemysłowych uzależniony jest od fazy cyklu ich życia, a najwyższy występuje na etapie dojrzałości.
3. Uwarunkowania efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw są zróżnicowane, jednak zarówno globalnie, jak i lokalnie, w każdej fazie cyklu życia występują powtarzające się stymulanty, kształtujące jej poziom.
4. Kadra zarządzająca przedsiębiorstwami w trakcie prowadzenia działalności uwzględnia fazę cyklu ich życia przy podejmowaniu decyzji.

Zasadniczo hipotezy badawcze wynikają zarówno z celów pracy, jak i z badań.

Zwracam jednak uwagę na sformułowanie dwóch pierwszych hipotez, które w mojej ocenie jest dyskusyjne. W przypadku 1 hipotezy, w mojej ocenie nie ma potrzeby rozszerzać hipotezę o drugą jej część tj. „natomiast znaczenie zewnętrznych jest mniejsze”, gdyż wynika to z pierwszej części hipotezy. Z kolei w przypadku drugiej hipotezy moją wątpliwość budzi również druga część hipotezy, tj. „a najwyższy występuje na etapie dojrzałości” która w pewnym sensie pozostaje w sprzeczności w teorią przedsiębiorstwa. Być może Doktorantka odniosła tę hipotezę do cyklu życia produktu zamiast do cyklu życia przedsiębiorstwa?

Metodykę pracy oceniam pozytywnie z uwagą, co do liczebności próby, o której wspomniałam powyżej. W przypadku metod opracowania i przetwarzania danych,

Doktorantka w zakresie wyodrębnienia faz cyklu życia przedsiębiorstwa wybrała model Dickinson. W literaturze przedmiotu istnieje szereg modeli opartych na różnych założeniach i wykorzystujących odmienne metody. Stąd, na tym tle formułuję pytanie, dlaczego Doktorantka wybrała ten model, i jak ten model plasuje się na tle innych modeli (w szczególności obecnych w literaturze przedmiotu w ostatniej dekadzie) w zakresie poznawczym i aplikacyjnym?

Ponadto dyskusyjnym jest w mojej ocenie w odniesieniu do przyjętych do badania faz cyklu życia przedsiębiorstwa zaproponowane tłumaczenie ich z języka angielskiego. Jak należy rozumieć fazę „wstrząsu” następującą po fazie dojrzałości? Biorąc pod uwagę fakt, że po fazie dojrzałości, a przed fazą „upadku” raczej wstępują zaburzenia finansowe/destabilizacja kondycji finansowej? Ponadto pojęcie „upadku” również jest dyskusyjne. Czy nie lepiej należałoby użyć pojęcia bankructwo (w sensie ekonomicznym) niż „upadku” sugerującego upadłość (w sensie prawnym)?

Niewątpliwą zaletą przeprowadzonych badań jest przygotowany przez Doktorantkę kwestionariusz ankiety (załączniki 24), Zastosowane narzędzie badawcze oceniam jako prawidłowe, zarówno pod kątem formalnym, jak i merytorycznym.

Reasumując, uważam, że przyjęte w dysertacji założenia mają charakter naukowy, a wybrane i wykorzystane przez Doktorantkę metody badawcze są właściwe (z uwagą powyżej) dla zweryfikowania hipotez badawczych i osiągnięcia zamierzonych celów.

Ocena merytoryczna

Rozdział pierwszy pracy pt. „**Zagadnienia wstępne**”, jak wskazałam w punkcie dotyczącym założeń badawczych obejmuje uzasadnienie wyboru tematu, cel pracy i hipotezy badawcze, metody badań oraz zakres pracy. Jednocześnie zwracam uwagę na następujące kwestie. Po pierwsze Doktorantka używa w pracy pojęcia metodologia. Między innymi można go znaleźć na str. 15 „budowę syntetycznej miary efektywności ekonomicznej oparto na metodologii taksonomicznej miary rozwoju”, str. 22 „dokonano przypisania przedsiębiorstw, na podstawie metodologii opartej na zestawieniu znaków sald...” i innych. Zauważyć należy, że metodologia to nauka o metodach, a doktorantka pisze o metodyce i takiego pojęcia należałoby użyć. Niestety w niektórych opracowaniach/artykułach dokonuje się błędnego tłumaczenia z języka angielskiego pojęcia methodology. Niezrozumiałe jest również dla mnie, że Doktorantka nie zawarła w tym rozdziale informacji o badaniu za pomocą kwestionariusza ankiety, badanie to zostało opisane w rozdziale piątym.

Ponadto, na str. 28 jest napisane „Nową, a zarazem odmienną propozycję modelu cyklu życia organizacji...” w przypisie Doktorantka wskazuje opracowanie modelu z 1985 roku. Trudno się zgodzić zatem z „nowością” modelu, biorąc pod uwagę szereg modeli opracowanych po tym czasie. Stąd niewątpliwie wartościowym dla pracy byłoby przeprowadzić dogłębną analizę komparatywną modeli cyklu życia przedsiębiorstw.

Podsumowując, uważam że rozdział ten jest bardzo ważną częścią pracy. Stanowi metodyczne wprowadzenie do dalszych rozważań i prowadzonych badań. Jednocześnie uważam za bardzo trafne wyodrębnienie rozdziału metodycznego i umiejscowienie go jako pierwszego. Należy jednocześnie podkreślić, że nie jest to częsta praktyka wśród dysertacji doktorskich.

Rozdział drugi pracy „**Uwarunkowania pomiaru efektywności w fazach cyklu życia przedsiębiorstwa**” stanowi rozbudowane studium teoretyczne. Doktorantka prezentuje

umiejętność analizy literatury z zakresu efektywności ekonomicznej, systematyki pojęć, w tym wieloaspektowego podejścia, co należy uznać za walor naukowy tej części pracy oraz wkład Doktorantki. Jednocześnie należy podkreślić rzetelnie i logicznie przeprowadzony wywód na temat systematyki metod pomiaru efektywności ekonomicznej w przedsiębiorstwie, w tym opracowane przez doktorantkę porównanie metod pomiaru efektywności (tab. 12, str. 81-82).

Rozdział trzeci „**Charakterystyka badanych przedsiębiorstw giełdowych z sektorów przemysłu**” stanowi bardziej szczegółowe, niż zaprezentowane w rozdziale 1 wprowadzenie do badania, w tym prezentację uwarunkowań rynkowych funkcjonowania przedsiębiorstw w badanym okresie. Kolejno doktorantka przeprowadziła analizę i ocenę struktury majątkowej i finansowania działalności badanych przedsiębiorstw. W mojej ocenie rozdział ten stanowi solidną podwalinę to przeprowadzenia badania właściwego i realizacji celu głównego pracy. Zarówno w tym, jak i w innych punktach pracy zabrakło krótkiego podsumowania.

Rozdział czwarty pt. „**Cykl życia przedsiębiorstw z sektorów przemysłu a ich efektywność ekonomiczna**” o charakterze empirycznym, stanowi kluczową/silną w mojej ocenie część dysertacji. Przeprowadzone badanie jest logiczne, wsparte analizą literatury, jako wprowadzenie lub uzasadnienie przeprowadzonych badań szczegółowych. Doktorantka wykazała się umiejętnością formułowania własnych poglądów. Na szczególną uwagę zasługują autorskie klasyfikacje przedsiębiorstw, w tym warianty (lokalny i globalny) wyznaczenia syntetycznej miary efektywności ekonomicznej.

Zwracam uwagę jednak na pkt. 4.3 tego rozdziału „Metodologia budowy....” W tym miejscu również należałoby użyć pojęcia metodyka (podobna uwaga jak do rozdziału 1). Mam wrażenie powielenia treści na str. 129 ze str. 127.

W rozdziale piątym pt. „**Efektywność w zależności od cyklu życia przedsiębiorstw w opiniach kadry zarządzającej**” doktorantka przedstawia wyniki wywiadu kierowanego przeprowadzonego za pomocą kwestionariusza ankiety. Formułuję następujące wątpliwości/uwagi, w tym również do podsumowania i wniosków:

1. Tytuł rozdziału brzmi: „Efektywność w zależności od cyklu życia przedsiębiorstw w opiniach kadry zarządzającej”. W mojej ocenie należałoby konsekwentnie użyć „Poziom efektywności ekonomicznej.....”.
2. Tytuł podrozdziału 5.1. brzmi: „Postrzeganie oraz czynniki warunkujące efektywność ekonomiczną przedsiębiorstw”. Uważam, że nie jasne jest użycie słowa postrzeganie bez dookreślenia do czego postrzeganie się odnosi. Być może w takim sformułowaniu byłoby to bardziej czytelne: „Analiza i ocena czynników warunkujących efektywność ekonomiczną przedsiębiorstw w opinii przedsiębiorców”
3. Na str. 236 Doktorantka formułuje trzeci wniosek: „rentowność przedsiębiorstw w fazie wprowadzenia była znacząco niższa od rentowności tych w fazie dojrzałości i wstrząsu. Wskazywało to, na korzystniejszą sytuację finansową przedsiębiorstw znajdujących się w fazie dojrzałości i wstrząsu jak również uzyskanie przewagi konkurencyjnej....” Czy przedsiębiorstwa w fazie wprowadzenia co do zasady mogą mieć wyższy poziom rentowności od tych w fazie dojrzałości? A zatem sformułowanie, że taki stan rzeczy świadczy o korzystniejszej sytuacji finansowej, jest raczej nadużyciem.

Zwracam uwagę na szeroki zakres badania, który w mojej ocenie jest imponujący. Mocną stroną tego rozdziału jest dojrzałość naukowa Doktorantki, przejawiająca się właściwym formułowaniem wniosków (poza drobnymi uwagami), jak również umiejętnością usystematyzowania i prezentacji opisów oraz poglądów w postaci zestawień tabelarycznych.

Konkluzja

Reasumując, uważam, że w toku podjętych badań literaturowych jak i badań empirycznych, cel pracy został osiągnięty. Jednocześnie podkreślam, że wskazane wątpliwości/uwagi mają charakter dyskusyjny.

Stwierdzam, że oceniana rozprawa doktorska jest interesującym studium badawczym. Autorka zademonstrowała w niej wiedzę teoretyczną oraz umiejętności pozwalające na formułowanie i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, w tym sprawne posługiwanie się warsztatem badawczym, a także wyciąganie wniosków użytecznych tak dla teorii, jak i praktyki.

Rozprawa doktorska Pani mgr Joanny Żurakowskiej-Sawy pt. „Efektywność ekonomiczna przedsiębiorstw przemysłowych w zależności od fazy cyklu życia” odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim zgodnie z ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r.

Gratulując Autorce osiągnięć, życzę dalszych sukcesów w pracy naukowej. Jednocześnie wnoszę o przyjęcie pracy i dopuszczenie **Pani mgr Joanny Żurakowskiej-Sawy** do publicznej obrony.

Szczecin, dnia 08.01.2019 r.

Małgorzata Porode-Kochan'